

**ÇALILIKTA SHAESPEARE: AMERİKALI BİR
ANTROPOLOG BATI AFRİKA TİVLERİNİ
ARAŞTIRMAYA BAŞLADI ve ONA HAMLET'İN
GERÇEK ANLAMI ÖĞRETİLDİ¹**

Çiğdem KARA *

Gönderim/Received: 24 Eylül/September 2018

Kabul/Accepted: 27 Kasım/November 2018

Orijinal Makale²

Bohannon, Laura (1966). Shakespeare in the Bush. An American anthropologist set out to study the Tiv of West Africa and was taught the true meaning of Hamlet, *Natural History* (August/September 1966), 28-33.

Batı Afrika'daki Tivler için Oxford'dan ayrılmamdan hemen önce, Stratford'daki sezondan söz açıldı. "Siz Amerikalılar" dedi bir arkadaş, "Shakespeare'le sıkça sorun yaşıyorsunuz. Nihayetinde o tam bir İngiliz şairi ve biri, yerele özgüyü yanlış anladığınızda kolaylıkla evrenseli de yanlış yorumlayabilir."

İnsan doğasının dünyanın her yerinde hemen hemen aynı olduğunu söyleyerek karşı çıktım. Geleneklerin bazı ayrıntılarını açıklamak gerekse de, çeviri güçlükleri bazı küçük değişiklikler ortaya çıkarsa da, –her yerde– en azından en büyük trajedilerin genel olay örgüsü ve güdüleme, her zaman açıktır. Bir sonuca ulaşamadığımız tartışmayı bitirmek için, arkadaşım

¹ Bu çeviri, Natural History Magazine, Inc. başkanı ve CEO'su Charles E. Harris'in izniyle (10 Mayıs 2018) yayımlanmıştır.

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Halkbilim (Folklor) Anabilim Dalı 26210 ESKİŞEHİR | cigdemk@anadolu.edu.tr

² Copyright © Natural History Magazine, Inc., 1966.

Afrika'daki çalılıkta çalışayım diye *Hamlet*'in bir nüshasını bana verdi: Arkadaşım, kitabın aklımı çevrelendiği ilkeliliğin üstüne çıkacağını ve benim de uzun bir meditasyon sonunda doğru yorumun zarafetine erişebileceğimi umuyordu.

Bu Afrika kabilesine ikinci alan gezimdi ve alanın uzak bölümlerinden birinde –yürüyerek bile geçmenin güç olduğu bir arazide– yaşamaya hazır olduğumu düşündüm. Sonunda, çok bilgili yaşlı bir adamın küçük tepesine yerleştim. Adam, hepsi yakın akrabaları, onların eş ve çocuklarından oluşan yaklaşık yüz kırk kişilik bir çiftlik arazisinin başıydı. Civardaki diğer yetişkinler gibi, Yaşlı Adam zamanının çoğunu, kabilenin daha ulaşılabilir kısımlarındaki, o günlerde nadiren görülen tören icralarında geçiriyordu. Memnundum. Kısa bir süre sonra, hasat –bataklığın yükselmesinin hemen öncesinde yapılır– ile yeni çiftliklerin temizlenmesi –sular çekilirken– arasında, yalnızlık ve boş zamanın hâkim olduğu üç ay olacaktı. Ayrıca, düşündüm ki, onların törenlerini icra etmek ve bu törenleri bana açıklamak için çok daha fazla zamanı olacaktı.

Oldukça yanılmıştım. Törenlerin çoğu, birkaç çiftlik arazisinden yetişkinin varlığını gerektiriyordu. Bataklıklar yükseldiği için, yaşlı erkekler bir çiftlikten diğerine yürümeyi çok güç buldu ve törenler giderek kesildi. Bataklıklar daha da yükselince bütün etkinlikler sona erdi, ama biri hariç; kadınlar mısır ve darıdan bira üretiyordu. Erkekler, kadınlar ve çocuklar da küçük tepelerinde-oturup onu içerdi.

İnsanlar şafakta içmeye başladılar. Sabahın ortasından itibaren de, çiftliğin tamamı şarkı söylerdi, dans ederdi, davul çalardı. Yağmur yağdığında, insanlar kulübelerinde otururlardı: Orada, içip şarkı söyler ya da içip hikâyeler anlatırlardı. Öğlende ya da öncesinde, her durumda ya partiye katılmak ya da kulübeme ve kitaplarıma çekilmek zorunda kalırdım. “Bira varsa kimse ciddi konuları tartışmaz. Gel, iç bizimle.” Onların yoğun yerli bira içme kapasitelerinden yoksun olduğumdan, *Hamlet*'le giderek fazla ve daha fazla zaman geçirdim. Oldukça emindim; *Hamlet* sadece bir olası yoruma sahipti ve bu da evrensel olarak apaçıktı.

Bira partisinden önce biraz ciddi konuşma yapma umuduyla, her sabah erken, kabul kulübesindeki –rüzgâr ve yağmuru dışarıda tutan alçak çamur duvarların üzerindeki saz kaplı bir çatıyı destekleyen direklerden bir daire– Yaşlı Adama uğrardım. Bir gün, alçak kapı aralığından emekledim ve çiftlikte oturan erkeklerin çoğunu, yıpranmış giysileri içinde, kümelenmiş taburelerde, alçak kalas yataklarda ve sırtları yaslı, sandalyelerde otururken; dumanlı ateşin etrafında yağmurun soğuşuna karşı kendilerini ısıtırken buldum. Tam ortada üç bira testisi vardı. Parti başlamıştı.

Yaşlı Adam beni içtenlikle selamladı. “Otur ve iç.” İçi bira dolu su kabağından büyük bir sürahiyi kabul edip küçük içme kabını biraz doldurdum ve hızla içtim. Sonra, bendeki su kabağı sürahiyi daha fazla kişiye dağıtması için genç bir adama vermeden önce, ev sahibime göre İkinci Adam mevkiindeki biri için de aynı kabı biraz doldurdum. Önemli insanlar kendilerine bira servisi yapmamalıdır.

“Böyle daha iyi” dedi Yaşlı Adam, onaylayıcı bir şekilde bana bakıp saçıma takılmış sazi çekerken. “Daha sık bizimle oturup içmelisin. Hizmetlilerin, bizimle olmadığında kulübende oturup bir kâğıda baktığını bana söylediler.”

Yaşlı Adam dört çeşit “kâğıt” taniyordu: Vergi makbuzları, başlık parası makbuzları, mahkeme ücreti makbuzları ve mektuplar. Yaşlı Adamın mektuplarını Şeften getiren haberci, çoğunlukla ofisin nişanı olarak bu kâğıtlara alışıktı, çünkü daima onların içinde ne olduğunu bilirdi ve Yaşlı Adama söylerdi. Hükümette ya da misyoner merkezlerinde akrabaları olan birkaç kişiye gelen kişisel mektuplar, birileri mektup yazıcılarının ve okuyucularının olduğu büyük pazara gidinceye dek saklanırdı. Oraya vardığımdan beri mektuplar okumam için bana getiriliyordu. Ayrıca birkaç adam, özel olarak, rakamları daha yüksek bir tutar için değiştirmem ricasıyla bana başlık parası makbuzlarını da getirmişti. Ahlaki tartışmaların faydası olmadığını anladım. Çünkü evlilik yoluyla akrabalık kolay hedefti ve okuma-yazma bilmeyen insanlara sahteciliğin teknik tehlikelerini açıklamak güçtü. Böylesi kâğıtlardan herhangi birine günler boyunca bakacak kadar aptal olduğumu düşünmelerini istemiyordum. Onlara, benim “kâğıdımın”, ülkemin “yıllar öncesine ait şeyleri”nden biri olduğunu telaşla açıkladım.

“Ah” dedi Yaşlı Adam. “Anlat bize.” Bir hikâye anlatıcısı olduğumdan karşı çıktım. Hikâye anlatma, onlar arasında ustalık gerektiren bir sanattır; standartları yüksektir ve dinleyiciler de eleştiricidir – ve eleştirileri seslidir. Boşuna karşı çıktım. Bu sabah, içerken bir hikâye duymak istiyorlardı. Ben onlara benimkilerden bir tane anlatıncaya dek bana daha fazla hikâye anlatmayacaklarıyla tehdit ettiler. Sonunda, Yaşlı Adam hiç kimsenin tarzım konusunda beni eleştirmeyeceği sözünü verdi; “Senin bizim dilimizle boğuştuğunu bildiğimizden”. “Ama”, yetişkinlerden biri ilave etti, “bizim anlamadığımız şeyleri açıklamalısın, sana bizim hikâyeleri anlattığımızda yaptığımız gibi.” Bunun, *Hamlet*’in evrensel olarak anlaşılabilirliğini kanıtlamam için bir fırsat olduğunu anlayınca, kabul ettim.

Yaşlı Adam, hikâye anlatırken yardımcı olması için bana biraz daha bira verdi. Erkekler ağaçtan uzun pipolarını doldurdu ve pipo çanaklarına yerleştirmek için ateşteki korlara vurdular; sonra, hallerinden memnun bir

şekilde tüttürerek, dinlemek üzere sırtlarını yasladılar. Uygun bir tarzla başladım, “Dün değil, dün değil ama daha önce, bir şey oldu. Bir gece üç adam Büyük Şeflerinin arazisinin dışını izlemeyi sürdürürken, birden eski şeflerinin onlara yaklaştığını gördüler.”

“Neden artık onların şefi değildi?”

“Ölmüştü” diye açıkladım. “Bu nedenle onu gördüklerinde huzursuz olup korktular.”

“İmkânsız” diye başladı lafa karışan yetişkinlerden biri, piposunu komşusuna verirken, “Tabi ki o ölü şef değildi. O, bir cadı tarafından gönderilmiş bir alametti. Devam et.”

Hafifçe sarsılmış, devam ettim. “Bu üç adamdan biri böylesi şeyleri bilen bir adamdı” – bilim insanı için bu en yakın çeviri, ama ne yazık ki cadı anlamına geliyordu. İkinci yetişkin, önce zafer kazanmış gibi baktı. “Bunun için o adam ölü şefle konuşup dedi ki ‘Mezarında rahat uyuman için bize ne yapmamız gerektiğini söyle’ ama ölü şef cevap vermedi. Birden gözden kayboldu, üç adam onu artık göremiyordu. Sonra böylesi şeyleri bilen adam –adı Horatio’ydu– bu olayın ölü şefin oğlu Hamlet’in sorunu olduğunu söyledi.”

Halkanın çevresindeki başların geneli sallanıyordu. “Ölü şefin yaşayan erkek kardeşi yok muydu? Ya da bu oğlu şef miydi?”

“Hayır”, diye yanıtladım. “Yani, ağabeyi öldüğünde şef olan yaşayan bir erkek kardeşi vardı.”

Yaşlı adamlar homurdandılar: Böylesi alametler şefler ve yetişkinlerle ilgili bir konudur, gençlerle değil; bir şefin geri dönüşünün ardını aramak iyi değildir; Horatio kesinlikle böylesi şeyleri bilen bir adam değildi.

Bir tavuğu biramdan uzaklaşması için kışlarken, “Evet, öyleydi”, diye ısrar ettim. “Bizim ülkemizde oğul, babadan sonra gelir. Ölü şefin erkek kardeşi büyük şef oldu. Ayrıca cenazeden sadece yaklaşık bir ay sonra ağabeyinin dul eşiyle de evlendi.”

“İyi yapmış”, Yaşlı Adam memnuniyetle gülümsedi ve diğerlerine bildirdi, “Size söyledim, eğer Avrupalılar hakkında daha çok şey bilseydik, onların gerçekten bize çok benzediklerini anlayacaktık. Bizim ülkemizde de”, benim için ekledi, “Erkek kardeşler ağabeylerinin dullarıyla evlenirler ve onun çocuklarının babası olurlar. Şimdi, eğer dul kalmış annenle evlenmiş olan amcan, babanın öz kardeşiyse, o zaman sana da gerçek bir baba olacaktır. Hamlet’in babası ve amcasının annesi bir miydi?”

Sorusunu zar zor aklım almıştı; çok üzgündüm ve *Hamlet*'in en önemli unsurlarından birinin resmin dışına atılmasıyla aklım çok karışmıştı. Oldukça belirsiz bir biçimde, annelerinin aynı olduğunu düşündüğümü ama –hikâye bunu söylemediği için– emin olmadığımı söyledim. Yaşlı Adam sertçe bana, genealojik bu ayrıntıların her şeyi değiştireceğini ve eve gittiğimde bu konuyu büyüklerime sormak zorunda olduğumu söyledi. Kapının dışındakilere doğru, genç eşlerinden birinin keçi derisinden çantayı getirmesi için bağırdı.

Anne motifini korumak için bir şey yapmaya kararlı olarak, derin bir nefes aldım ve tekrar başladım. “Oğul Hamlet çok üzgündü, çünkü annesi çok çabuk yeniden evlenmişti. Onun böyle yapmasına hiç gerek yoktu ve bizim geleneğimize göre, bir dul iki yıl yas tutmadıkça yeni bir kocaya gidemez.”

“İki yıl çok uzun”, Yaşlı Adamın keçi derisinden yıpranmış çantasıyla ortaya çıkan eşi itiraz etti. “Kocan yokken senin için tarlalarını kim çapalayacak?”

Düşünmeden, “Hamlet,” diye sertçe yanıtladım, “annesinin tarlalarını kendisi çapalayacak kadar büyüktü. Kadının yeniden evlenmesine gerek yoktu.” Kimse ikna olmuş görünmüyordu. Vazgeçtim. “Annesi ve Büyük Şef, Hamlet’e üzülmemesini söyledi, çünkü Büyük Şefin kendisi Hamlet’e bir baba olacaktı. Dahası Hamlet sonraki şef olacaktı: Bu nedenle bir şefe ait şeyleri öğrenmek için kalmalıydı. Hamlet kalmayı kabul etti ve kalanların hepsi bira içmeye gitti.”

Ben duralamış, Claudius ve Getrude’un olası en iyi şekilde davrandığına ikna olmuş dinleyiciye Hamlet’in bıkkın monoloğunu nasıl işleyeceğim konusunda şaşırıırken, genç erkeklerden biri ölü şefin evlendiği diğer eşlerini sordu.

“Başka eşi yoktu,” diye ona söyledim.

“Ama bir şefin birçok karısı olmalı. Şef başka nasıl bira üretebilir ve bütün misafirleri için yemek hazırlayabilir?”

Bizim ülkemizde şeflerin dahi bir eşi olduğunu, işlerini yapacak hizmetlilerinin olduğunu ve onlara da vergi parasından ödeme yaptıklarını kesin bir dille söyledim.

Onlar da karşılık verdiler; birçok eşe ve şefin tarlalarını çapalamasına, halkını beslemesine yardım edecek oğullara sahip olmak bir şef için daha iyiydi; ayrıca herkes, çok verip hiçbir şey almayan –vergiler kötü bir şeydi– bir şefi severdi.

Son yorumlarına katılıyordum ama geri kalanı için, onların benim sorularımı duymazdan gelirken kullandıkları gözde yollarına başvurduğum: “Onu yapmanın yolu bu, o nedenle biz de öyle yapıyoruz.”

Monoloğu atlamaya karar verdim. Her ne kadar Claudius’un ağabeyinin duluyla evlenmekle oldukça haklı olduğu burada düşünülmüşse de, geride zehir motifi vardı ve onların kardeşkanı dökmeyi onaylamayacaklarını biliyordum. Daha umutlu olarak yeniden başladım, “O gece Hamlet, ölü babasını gören üçlüyle nöbet tuttu. Ölü şef tekrar ortaya çıktı ve diğerleri korksa da Hamlet ölü babasını öteki tarafa doğru takip etti. Yalnız kaldıklarında, Hamlet’in ölü babası konuştu.”

“Alametler konuşamaz!” Yaşlı Adam empatikti.

“Hamlet’in ölü babası bir alamet değildi. Onu görmek bir alamet olabilir, ama o değildi.” Dinleyicilerim, söylediklerim kadar kafaları karışmış olarak baktı. “O, Hamlet’in ölü babasıydı. O, bizim ‘hayalet’ dediğimiz bir şeydi.” İngilizce bir kelime kullanmışım, komşu kabilelerin birçoğundan farklı olarak, bu insanlar kişiliğin herhangi bir ayırt edici parçasının ölümden sonra geride kalabileceğine inanmıyordu.

“‘Hayalet’ nedir? Bir alamet?”

“Hayır, ‘hayalet’ ölmüş biridir ama etrafta yürür, konuşabilir ve insanlar onu duyabilir, görebilir ama ona dokunamazlar.”

İtiraz ettiler, “İnsan zombilere dokunabilir.”

“Hayır, hayır! O, cadıların kurban etmek ya da yemek için canlandığı ölü bir beden değildi. Hiç kimse Hamlet’in ölü babasını yürütmedi. O, kendi kendine yürüdü.”

“Ölü insanlar yürüyemezler” diyerek, dinleyicilerim tek bir insanmış gibi karşı çıktılar.

Uzlaşmaya oldukça istekliydim.

“‘Hayalet’ ölü bir insanın gölgesidir.”

Ama yine itiraz ettiler. “Ölü insanların gölgesi düşmez.”

“Bizim ülkemizde düşer,” diye tersledim.

Yaşlı Adam, birden bire yükselen kuşkucu söylenmelerini bastırdı ve samimiyetsizlikle ama saygıyla genç, umursamaz ve boş inançlı birinin hayallere kapılabileceğini de kabul ederek bana dedi ki, “Şüphesiz ülkende bir ölü zombi olmadan yürüyebiliyor da.” Çantasının derinliklerinden

kurutulmuş kola cevizi parçası çıkardı, zehirli olmadığını göstermek için bir kenarından ısırıldı ve barış önerisi olarak kalanını bana verdi.

“Her neyse”, diye devam ettim, “Halmet’in ölü babası, artık şef olan öz erkek kardeşinin kendisini zehirlediğini söyledi. Hamlet’ten intikamını almasını istedi. Amcasından hoşlanmadığından, Hamlet buna yürekten inandı.” Biradan bir yudum daha aldım. “Büyük Şefin ülkesinde, aynı çiftlikte yaşayan –oldukça büyük bir araziydi– sık sık şefe önerilerde bulunup ona yardım eden, önemli bir yaşlı adam vardı. Adı Polonius’tu. Hamlet onun kızına kur yapıyordu. Ama kızın babası ve erkek kardeşi... [telaşla bir takım kabilesel benzetmeler düşündüm] kız çiftlikte yalnızken Hamlet’in onu ziyaret etmesine izin vermemesi için kızı uyarıyordu, çünkü Hamlet büyük şef olduğunda kızla evlenmeyebilirdi.”

“Niye evlenmesin?” diye, Yaşlı Adamın sandalyesinin yanına oturmuş eşi sordu. Yaşlı Adam, onun aptalca sorular sormasını uygun bulmayarak gürlendi, “Aynı çiftlik arazisinde yaşıyorlar.”

“Nedeni bu değildi,” diyerek onları bilgilendirdim. “Polonius, bir yabancıydı. Akraba olduğu için değil, şefe yardım ettiği için orada yaşıyordu.”

“O zaman Hamlet neden onunla evlenemedi?”

“Evlenebilirdi,” diye açıkladım, “ama Polonius, evlenmeyeceğini düşünüyordu. Çünkü onun ülkesindeki erkekler sadece bir eş alabiliyordu. Sonuçta, Hamlet de bir şefin kızıyla evlenmesi beklenen oldukça önemli bir adamdı. Polonius, Hamlet kızıyla aşk yapmışsa eğer, o durumda da kimsenin kızına yüksek bir başlık parası vermeyeceğinden korkuyordu.”

“Bu doğru olabilir,” diyerek, en zeki yetişkinlerden biri belirtti, “ama bir şefin oğlu, anlaşmazlığı çözmek için metreslerinin babalarına yeterince hediye ve daha fazla himaye verecektir. Polonius bana aptalmış gibi geldi.”

“Birçok kişi öyle olduğunu düşünüyordu”, diye destekledim. “O sıralarda Polonius, oğlu Laertes’i Paris’e, o ülkeden bir şeyler öğrenmeye gönderdi; çünkü orası Büyük Şefin gerçek mülk arazisiydi. Leartes’in parasının çoğunu bira, kadın ve kumarda harcamasından ya da kavga yüzünden başını belaya sokmasından koktuğundan, hizmetlilerinden birini de Leartes’in ne yaptığını gözetlemesi için gizlice Paris’e yolladı. Bir gün Hamlet Polonius’un kızı Ophelia’yla karşılaşır. Öyle garip davranır ki kız korkar. Gerçekten de” –Hamlet’in deliliğinin şüpheli niteliğini ifade etmek için kelimelerle beceriksizce uğraşıyordum– “şef ve başka birçok kişi de, Hamlet konuştuğunda bir insanın kelimeleri anladığını ama onların ne

anlama geldiğini anlamadığını fark etmişti. Birçok insan onun delirdiğini düşünüyordu.” Dinleyicilerim birden daha fazla dikkat kesildi.

“Büyük Şef, Hamlet’in sorununun ne olduğunu bilmek istiyordu, bu nedenle Hamlet’in iki akranını [okul arkadaşları, uzun bir açıklama gerektirecekti] onunla konuşmaları ve yüreğindeki sıkıntının ne olduğunu bulmaları için Hamlet’e gönderdi. Hamlet’e göre onlar kendisine ihanet etmek için şeften rüşvet aldıklarından, onlara hiçbir şey anlatmadı. Ama Polonius, Hamlet’in, âşık olduğu Ophelia’yı görmesi yasaklandığından delirdiği konusunda ısrarcıydı.”

“Niçin”, diye, şaşkın bir ses sordu, “biri Hamlet’i bunun için büyüledi mi?”

“O büyülendi mi?”

“Evet, sadece cadılık birini delirtebilir, tabi eğer, ormanda gizlice yaşayan varlıklardan birini görmemişse.”

Bir hikâye anlatıcısı olmayı kestim ve not defterimi çıkarıp deliliğin bu iki nedenini biraz daha anlatmalarını istedim. Onlar konuşurken ve ben not tutarken bile, bu yeni etkenin olay örgüsü üzerindeki etkisini hesaplamaya çalışıyordum. Hamlet ormanda gizlenen varlıkların etkisinde kalmamıştı. Sadece erkek tarafından akrabaları onu büyüleyebilirdi. Shakespeare, Claudius hariç, öteki akrabalarından söz etmiyordu; Hamlet’e zarar vermeye kalkışan Claudius olmalıydı. Ve tabi ki oydu.

Bir an için, Büyük Şef de Hamlet’in Ophelia’nın aşkı ya da başka bir şey yüzünden delirdiğine inanmayı reddetmişti, diyerek soruları savuşturdu, “Büyük Şef, Hamlet’in yüreğinde daha büyük bir sıkıntı olduğuna emindi”.

“Şimdi, Hamlet’in akranları”, diye devam ettim, “beraberlerinde ünlü bir hikâye anlatıcısı getirmişti. Hamlet bu adamın, erkek kardeşi hem karısına sahip olmayı hem de kendisi şef olmayı istediğinden, erkek kardeşi tarafından zehirlenmiş bir adamın hikâyesini şef ve onun çiftliğindeki herkese anlatmasına karar verdi. Hamlet, Büyük Şef gerçekten suçluysa bir işaret göstermeden hikâyeyi dinleyemeyeceğine emindi ve böylece o da ölü babasının ona gerçeği söyleyip söylemediğini keşfedecekti.”

Yaşlı Adam sözümü kesti, derin bir kurnazlıkla, “Neden bir baba oğluna yalan söylesin ki?” diye sordu.

Kaçamak cevapladım: “Hamlet onun gerçekten ölü babası olduğundan emin değildi”. Bu dilde, şeytansı görünüşler hakkında bir şey söylemek imkânsızdı.

“Yani diyorsun ki” dedi, “o gerçekten bir alametti ve Hamlet de bazen cadıların sahte bir tane gönderdiğini biliyordu. Hamlet, alametleri okumayı bilen ve ilk yerdeki gerçeği sezecek birine gitmediği için bir aptalmış. Babası gerçekten zehirlenmişse ve eğer işin içinde cadılık varsa, gerçeği gören adam ona babasının nasıl öldüğünü söyleyebilirdi. O zaman Hamlet de meseleyi çözmek üzere yetişkinleri çağırırdı.”

Zeki yetişkin, aynı görüşte olmama riskini aldı. “Çünkü amcası büyük şef, gerçeği gören adam da onu söylemeye haliyle korkmuş olmalı. Bence bu nedenle, Hamlet’in babasının bir arkadaşı –bir cadı ya da yetişkin– bir alamet yolladı, böylece arkadaşının oğlu bilecekti. Alamet gerçek miydi?”

Hayalet ve şeytandan vazgeçerek, “Evet” dedim; o, bir cadının gönderdiği alamet olmak zorundaydı. “Gerçektir, çünkü hikâye anlatıcı hikâyesini bütün çiftliğin önünde anlatıyorken, Büyük Şef korkuyla ayağa kalktı. Hamlet sırrını bildiği için korktu; Hamlet’i öldürmeyi planladı.”

Sonraki sahne seti, az da olsa bazı çeviri güçlüklerine sebep oluyordu. Dikkatli bir biçimde başladım. “Büyük Şef, Hamlet’in annesine, oğlunun ne bildiğini öğrenmesini söyledi. Ama bir kadının çocukları daima kalbinde ilk sırada yer aldığından, Büyük Şef önemli bir yetişkin olan Polonius’a sahipti, o da Hamlet’in annesinin kulübesinin duvarında asılı olan kumaşın arkasına saklandı. Hamlet, yaptığı şey yüzünden annesini azarlamaya başladı”.

Herkesten şaşırma mırıldanmaları yükseliyordu. Bir adam asla annesini azarlamamalıdır.

“Kadın korku içinde bağırdı ve Polonius kumaşın arkasında kıpırdadı. Hamlet ‘Fare!’ diye, haykırarak palasını aldı ve kumaşı yarıdı.” Dramatik bir etki için durakladım. “Polonius’u öldürdü”.

Yaşlı adamlar, büyük bir tiksintiyle birbirlerine baktı. “Bu Polonius gerçekten bir aptalmış ve hiçbir şey bilmeyen bir adammış! Nasıl bir çocuk yeterince bağırma bilmez, ‘O benim!’” Ani bir sancıyla bu insanların ateşli avcılar olduğunu, daima yay, ok ve palayla silahlandıklarını hatırladım; otların ilk hışırdamasında ok nişan alır ve hazırdır. Avcı haykırır “Oyun!”, eğer hemen bir insan sesi yanıtlamazsa, ok oraya doğru hızlanır. İyi bir avcı gibi Hamlet de bağırıyordu: “Fare!”

Polonius’un ününü korumak için acele ettim. “Polonius konuşmuştu. Hamlet de onu duymuştu. Ama onun Büyük Şef olduğunu sandı ve babasının intikamı için onu öldürmek istedi. Büyük Şef, o akşam daha önce onu öldürmeye kalkmıştı...” Ölümünden sonraki bireysel yaşama inancı olmayan bu paganlara, birinin dualarıyla ölmek ile “Yağlanıp kutsanmadan,

günahlarımın dökümü çıkmadan”³ ölmek arasındaki farkı betimleyemediğimden, tükenmişim.

Bu defa dinleyicilerimi ciddi bir biçimde şaşırtmışım. “Bir erkek için amcası ve onun babası olmuş birine elini kaldırmak– bu korkunç bir şeydir. Yetişkinler böyle bir adamın büyülenmesine izin vermelidir.”

Kola fındığımı biraz şaşkınlıkla ufak ufak ısırđım, sonra belirttim; sonuçta o adam Hamlet’in babasını öldürmüştü.

Yaşlı Adam, “Hayır” diye fikrini bildirdi, bendense daha çok yetişkinlerin arkasında oturan genç erkeklere hitap ederek, “Eğer amcanız, babanızı öldürmüşse, babanızın akrabalarının yardımına başvurmalısınız: *Onlar* babanızın intikamını alabilirler. Hiçbir erkek kıdemli akrabalarına karşı şiddet uygulayamaz.” Başka bir düşünce Yaşlı Adama takıldı. “Ama eğer amcası, Hamlet’i büyüleyecek kadar gerçekten kötüyse ve onu delirtirse –bu gerçekten iyi bir hikâye olurdu– ki Hamlet, deliydi, artık suuru yoktu ve böylece amcasını öldürmeye hazırdı, bu amcasının hatası olurdu.”

Bir beğeni uğultusu oldu. Hamlet onlar için yeniden iyi bir hikâyeydi ama artık bana tamamen aynı hikâyeymiş gibi gelmiyordu. Bir sonraki karmaşık olay örgüsü ve güdüleyici üzerine düşündüğümünden, cesaretimi yitirdim ve tehlikeli zemine sadece hızlıca göz atmaya karar verdim.

“Büyük Şef”, diye devam ettim, “Hamlet’in Polonius’u öldürmesine üzülmemişti. Bu ona, Hamlet’i iki hain akranyla uzağa, uzak ülkenin şefine Hamlet öldürülmelidir diyen bir mektupla birlikte göndermek için bir neden vermişti. Ama Hamlet bu kâğıt üstünde yazanları değiştirdi, böylece şef onun yerine akrabalarını öldürdü.” Tespit edilemeyen sahteciliğin sadece ahlaksızlık değil, insan yeteneğinin de ötesinde olduğunu anlattığım erkeklerden birinin kınayan öfkeli bakışıyla karşılaştım. Görmezlikten geldim.

“Hamlet dönmeden önce, Laertes babasının cenazesi için geri gelmişti. Büyük Şef ona Hamlet’in Polonius’u öldürdüğünü anlattı. Laertes Hamlet’i öldürmeye yemin etti; hem bunun için, hem de kız kardeşi Ophelia için –kız kardeşinin sevdiği adam tarafından öldürülen babasından, Ophelia’nın delirdiğini ve nehirde boğulduğunu duymuştu.”

³ Hamlet’ten yapılmış bu aynen alıntı için çeviride yararlanılan kaynak için bkz. Shakespeare, W. (2007). *Hamlet*. B. Bozkurt (çev.), İstanbul: Remzi Kitabevi, s. 71. Aynı dizinin farklı bir çevirisi için bkz. “duasız, dileksiz, rahip çağırmadan”, Shakespeare, W. (2017). *Hamlet*. S. Eyüpoğlu (çev.), İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, s. 31.

“Sana anlattıklarımızı hemen mi unuttun?” dedi, Yaşlı Adam kınayarak. “Bir insan deli bir insandan intikam alamaz; Hamlet Polonius’u deliyken öldürdü. Kıza gelince, kız sadece delirmedi, o boğuldu. Sadece cadılar insanları boğabilir. Suyun kendisi hiçbir şeyi incitmez. O yalnızca insanın içtiği ve içinde yıkandığı bir şeydir.”

Kızmaya başlamıştım. “Hikâyeden hoşlanmadıysanız duracağım.”

Yaşlı Adam teskin edici sesler çıkardı ve bana kendisi biraz daha bira doldurdu. “Hikâyeyi iyi anlatıyorsun ve biz de dinliyoruz. Ama açık ki ülkenin yetişkinleri bu hikâyenin gerçek anlamını sana hiç anlatmamış. Hayır, kesme! Sizin evlenme geleneklerinizin ya da giysilerinizin ya da silahlarınızın farklı olduğunu söylediğinde sana inandık. Ama insanlar her yerde aynıdır; bu nedenle daima cadılar vardır ve biz, yetişkinler, cadıların nasıl çalıştığını biliriz. Sana söyledik, Hamlet’i öldürmek isteyen Büyük Şefti ve şimdi sen kendi sözlerinle bizim haklı olduğumuzu kanıtladın. Ophelia’nın erkek akrabaları kimlerdi?”

“Sadece babası ve erkek kardeşi vardı.” Hamlet açıkça elimden çıkmıştı.

“Daha fazla olmalı; ülkene geri döndüğünde bunu da kendi yetişkinlerine sormalısın. Bize anlattığın şeylerden, Polonius öldüğüne göre –her ne kadar bunun için bir neden görmesem de– Ophelia’yu öldüren Laertes olmalı.”

Bir bira testisini bitirmiştik ve yaşlı adamlar hafif çakır keyf bir ilgiyle meseleyi tartışıyordu. Sonunda onlardan biri bana ısrarla sordu, “Polonius’un hizmetlisi onun dönüşüne ne dedi?”

Reynaldo’yu ve onun görevini güçlkle toparladım. “Polonius’un öldürülmesinden önce döndüğünü sanmıyorum.”

“Dinle,” dedi Yetişkin, “nasıl olduğunu ve hikâyenin nasıl devam edeceğini sana anlatacağım, haklıysam bana söyleyebilirsin. Polonius oğlunun başını derde sokacağını biliyordu ve soktu da. Dövüştüğü için pek çok cezası ve kumar borçları vardı. Ama sadece iki şekilde hızlıca para elde edebilirdi. Birincisi, biri kız kardeşiyle evlenebilirdi. Ama bir şefin oğlu tarafından arzulanan bir kadınla evlenecek bir adam bulmak güçtür. Eğer şefin varisi senin karınla zina ederse ne yapabilirsin ki? Sadece bir aptal, bir gün kendisinin yargıçı olacak bir adama karşı dava açar. Bu nedenle Laertes ikinci yolu seçmişti: Cadılıkla kız kardeşini öldürdü, onu boğdu ki böylece kızın bedenini gizlice cadılara satabilirdi.”

İtiraz ettim. “Kızın bedenini buldular ve gömdüler. Hatta Laertes kız kardeşini bir kere daha görmek için onun mezarına atladı –yani, anlayacağınız, beden gerçekten de oradaydı. Hamlet henüz geri gelmişti, Laertes’in ardından o da mezara atladı.”

Yetişkin, “Ne söyledim size”, diyerek diğerlerine döndü. “Laertes kız kardeşinin bedenine karşı iyi niyetli değildi. Hamlet onu engelledi, çünkü bir şef gibi şefin varisi de başka herhangi bir adamın zenginleşip güçlenmesini istemez. Laertes kızgın olmalı, çünkü kendine bir yararı olmaksızın kız kardeşini öldürmüş olacaktı. Bizim ülkemizde, bu neden dolayısıyla Hamlet’i öldürmeyi denerdi. Olanlar böyle değil mi?”

“Aşağı yukarı”, diye kabul ettim. “Büyük Şef Hamlet’i bulduğunda hala yaşıyordu. Laertes’i Hamlet’i öldürmeye çalışması için cesaretlendirdi ve onlar arasında palayla bir dövüş düzenledi. Dövüşte iki genç adam da ölümcül yara aldı. Hamlet’in döğüşü kazanması halinde içeceği ve Büyük Şefin zehirlediği birayı Hamlet’in annesi içti. Hamlet annesinin zehirlenerek öldüğünü görünce, kendisi de ölmek üzereyken, amcasını palasıyla öldürmeyi başardı.”

“Gördünüz mü, haklıymışım!” diye bağırdı Yetişkin.

“Bu çok iyi bir hikâyeydi”, diye ekledi Yaşlı Adam “ve sen onu çok az hatayla anlattın.” Sadece bir yanlışlık daha vardı, o da en sonunda. Hamlet’in annesinin içtiği zehir belli ki, hangisi olursa olsun, dövüşten sağ çıkan içindi. Laertes kazanmış olsaydı, Büyük Şef Hamlet’in ölümünü tasarladığını kimsenin bilmemesi için onu zehirleyecekti. Hem o zaman büyük şefin Laertes’in cadılığında korkması da gerekmez; birinin tek kız kardeşini cadılıkla öldürmesi güçlü bir yürek ister.

Yıpranmış yün harmanisini etrafında toparlarken, Yaşlı Adam “Bazen”, diyerek sona erdirdi; “bize kendi ülkenden biraz daha hikâye anlatmalısın. Biz, yetişkinler, onların gerçek anlamını sana öğretiriz. Böylece sen kendi topraklarına döndüğünde, yetişkinlerin, senin bir çalılıkta değil, olayları bilen ve sana bilgelik öğretmiş olanlar arasında oturduğunu anlayacaklar.”